

Izvirni znanstveni članek (1.01)
 Bogoslovni vestnik 77 (2017) 3/4,717—728
 UDK: 272:323.15(439=163.6)
 Besedilo prejeto: 7/2017; sprejeto: 8/2017

Katalin Munda Hirnök in Mojca Medvešek

Vloga Katoliške cerkve pri ohranjanju slovenskega jezika v Porabju v preteklosti in danes

Povzetek: Prispevek je nastal na podlagi analize strokovne literature, manjšinskega tiska, arhivske dokumentacije in terenskih raziskav ter prikazuje prisotnost slovenskega jezika v porabskih župnijah po drugi svetovni vojni in na drugi strani potrebe prebivalcev Porabja po rabi slovenskega jezika v Cerkvi. V preteklosti je Katoliška cerkev predstavljala pomembno okolje za rabo porabskega narečja. Pod vplivom zgodovinskih okoliščin je bila porabščina/slovenščina iz Cerkve izrinjena. V novejšem obdobju je slovenščina v porabskem verskem življenju navzoča v omejenem obsegu. Porabski Slovenci so od leta 2010 brez stalnega slovenskega duhovnika. Sedanji župnik si prizadeva, da bi bila slovenščina vsaj delno prisotna v bogoslužju, prav tako so v porabskih cerkvah slovenske maše, ki jih enkrat mesečno izvajajo duhovniki iz Prekmurja. Vendar pa bi samo slovenski duhovnik v vsakodnevni komunikaciji z verniki lahko ponovno obudil in utrdil pomembno vlogo Cerkve pri ohranjanju slovenskega jezika v Porabju.

Ključne besede: Madžarska, Porabje, Katoliška cerkev, slovenska manjšina, slovenski jezik

***Abstract:* The Role of the Catholic Church in Preservation of the Slovene Language in the Porabje/Raba Region in the Past and Today**

The article is based on the analysis of expert literature, minority press, archive documentation and field research; it brings a survey of the presence of the Slovene language in the Porabje/Raba region counties after the Second world war, including a survey of the population's needs of the use of Slovene language in the Church. In the past, the Catholic Church represented an important domain of the use of the Porabje/Raba region dialect. However, due to historical situation, the Porabje/Raba region dialect/Slovene language was ousted from the Church. In recent period the presence of the Slovene in the Porabje/Raba region religious life is limited. There has been no regular Slovene priest there since 2010. The present priest is striving for at least a partial presence of the Slovene in religious service, also once a month Slovene masses are given in Porabje/Raba region by priests from Prekmurje. However, only a Slovene priest in regular everyday communication with believers could revive and promote the important role of the Church in preservation of the Slovene language in the Porabje/Raba region

Key words: Hungary, Porabje/Raba region, Catholic Church, Slovene minority, Slovene language

1. Uvod

Porabje (oziroma Slovensko Porabje) leži na zahodnem delu Madžarske, južno od reke Rabe pri mestu Monošter v Železni županiji, med avstrijsko in slovensko mejo. Območje Slovenskega Porabja, na katerem živijo pripadniki slovenske manjšine, danes vključuje sedem naselij: Andovci, Dolnji Senik, Gornji Senik, Sakalovci, Slovenska ves,¹ Števanovci, Verica - Ritkarovci.

Do prve svetovne vojne sta bili današnji območji Porabja na Madžarskem in Prekmurja v Sloveniji geografsko enotno ozemlje v avstro-ogrski monarhiji, v polovici, kjer so bili Madžari večinski narod z vso institucionalno in statusno podporo, Slovenci pa so imeli status manjšine. Po prvi svetovni vojni, ko je s Trianonsko pogodbo Porabje ostalo del Madžarske, se na tem območju statusna razmerja niso spremenila, slovenska skupnost je ohranila položaj manjšine. Zaradi specifičnih naravnih in družbenopolitičnih okoliščin Slovenci v Porabju nikoli niso bili gospodarsko močna skupnost, v preteklosti niso imeli razvite močne inteligence, niti niso bili posebno politično aktivni. (Stipkovits 1994, 11; Kozar - Mukič 1984, 39; Medvešek 2003, 48–49; Munda Hirnök 2009)

Življenja prebivalcev Porabja so tudi v obdobju po drugi svetovni vojni zaznamovale napete politične razmere in slab gospodarski položaj (Munda Hirnök in Medvešek 2016, 93–94). Šele demokratične spremembe, ki so preplavile vzhodnoevropske države po letu 1989, so izboljšale življenjske razmere v Porabju (95–96). V obdobju po devetdesetih letih 20. stoletja se je izoblikovala institucionalna podpora slovenski manjšini, ki omogoča ohranjanje etnične identitete in jezika, po drugi strani pa so se istočasno izoblikovale družbene in ekonomske razmere, ki niso in ne vplivajo spodbudno na ohranjanje slovenskega jezika.² Popisni podatki prebivalstva na Madžarskem kažejo konstantno zmanjševanje števila prebivalcev, ki se opredeljujejo za Slovence oziroma za svoj materni jezik navajajo slovenščino. Rezultati opravljenih empiričnih raziskav celo nakazujejo nizko vitalnost slovenskega jezika v Porabju. (Munda Hirnök in Novak Lukanovič 2016)

Zaradi politične ločitve porabskih Slovencev od preostalih Prekmurcev se je njihov jezik razvijal drugače kot prekmurščina. V Porabju ljudje govorijo porabsko narečje, ki je ena od variant prekmurskega narečja. Porabsko narečje se je od konca 18. stoletja v vaseh okoli Monoštra ohranjalo predvsem v krogu družine in v Cerkvi. Cerkev je v določenem obdobju predstavljala zelo pomembno okolje rabe porabskega narečja, ki je bil »domanji« jezic cerkvenega obredja; v njem so nastajale tudi pesmarice. (Székely 1987, 515) Postopoma je bila pod vplivom zgodovinskih okoliščin porabsčina/slovenščina iz Cerkve izrinjena. V novejšem obdobju je slovenščina v porabskem verskem življenju prisotna, vendar v omejenem obsegu. Od leta 2010 so porabski Slovenci brez stalnega slovenskega duhovnika. V

¹ Slovenska ves je bila leta 1983 upravno priključena k mestu Monošter.

² Porabje, Železna županija in tudi čezmejna območja Slovenije ne omogočajo dovolj in dobro plačanih delovnih mest za potrebe lokalnega prebivalstva. Veliko bolj perspektiven je avstrijski trg dela, zato se velik del prebivalstva odloča za delovne migracije v sosednjo Avstrijo. Zaradi tega je učenje nemščine veliko bolj zaželena in koristna izbira.

prispevku, ki je nastal na podlagi pregleda in analize strokovne literature, manjšinskega tiska, arhivske dokumentacije in izvedenih kvalitativnih in kvantitativnih raziskav, želimo prikazati pregled prisotnosti slovenskega jezika v porabskih župnijah po drugi svetovni vojni in potrebe prebivalcev Porabja po rabi slovenskega jezika v cerkvi.

2. Narodna, jezikovna in verska struktura prebivalcev Železne županije, del katere je Porabje, kakor jo prikazujejo popisni podatki

Madžarska pri popisih prebivalstva zbira podatke o veroizpovedi, narodni pripadnosti in maternem jeziku, pri čemer so se ob posameznih popisih uporabljale različne kategorije in različni tipi vprašanj. V porabskih vaseh je po štetjih leta 1890 in 1910 živelo 4.447 oz. 4.917 slovensko govorečih ljudi, leta 1921 še 4.690. V povojnem obdobju je začelo število prebivalcev, ki so se opredeljevali za Slovence, upadati. Poleg Slovencev in Madžarov v porabskih vaseh v večjem številu živijo še Nemci in ponekod Romi. Odstotek prebivalstva v vaseh slovenskega Porabja, ki se je v popisu leta 1990 po narodni pripadnosti opredelil za Slovence, niha od 8,6 % na Dolnjem Seniku do 87,8 % na Gornjem Seniku; leta 2001 pa od 11,1 % na Dolnjem Seniku do 78,6 % v naselju Verica - Ritkarovci. (Medvešek 2003, 63) Precej drugačno narodno podobo porabskih vasi kažejo podatki zadnjega popisa iz leta 2011. Najmanjši delež prebivalcev, ki so se opredelili za Slovence, je bil na Dolnjem Seniku (13,6 %), največji delež prebivalcev, ki so se opredelili za Slovence, pa na Gornjem Seniku (45,9 %). Podatki tega popisa še kažejo, da se je v Železni županiji za slovensko narodnost opredelilo 1.741 prebivalcev, za slovenski materni jezik pa 1.392 prebivalcev. V popisu je bilo še vprašanje, kateri jezik govorite v družini in v stikih med prijatelji – pri tem vprašanju je slovenščino navedlo 1.353 prebivalcev – ter vprašanje, ali pripadate še kateri drugi narodnosti – pri tem vprašanju je 1.894 prebivalcev navedlo, da pripadajo slovenski narodnosti. (Hungarian Central Statistical Office 2011). Običajno se ob popisih za manjšinsko narodno pripadnost opredeli manjše število prebivalcev kakor za manjšinski materni jezik, v Porabju pa podatki (z izjemo popisa leta 2001) kažejo ravno nasprotno podobo (Munda Hirnök 2014, 109–112). Tudi to nakazuje, da slovenski jezik morda izgublja vlogo osrednjega identitetnega kazalnika, zato potrebuje še posebno pozornost.

Med prebivalstvom Železne županije in Porabja tradicionalno prevladuje katoliška vera. Čeprav zadnja dva popisa prebivalstva (2001 in 2011) kažeta povečan delež prebivalcev, ki se ne želijo opredeliti po veroizpovedi, katoliška vera ostaja večinska. Ob zadnjih popisnih podatkih leta 2011 se je med 1.894 prebivalci, ki so se izrekli za Slovence, 1.744 (92,1 %) opredelilo za rimskokatoliško veroizpoved.

Pri primerjavi popisnih podatkov moramo biti previdni, saj se pri posameznem zbiranju podatkov spreminjajo popisna vprašanja, popisne kategorije in opredelitve le-teh. Pa vendar na podlagi poznavanja razmer v Porabju ter ob upoštevan-

ju (tudi specifik) popisnih podatkov lahko trdimo, da se število prebivalcev, ki se opredeljujejo za Slovence, opazno zmanjšuje.

3. Slovenščina v Porabju

Slovenski jezik (porabsko narečje) v Porabju v preteklosti ni imel – in niti danes nima – ustrezno visokega družbenega statusa. Skozi stoletja se je ohranjal v družini, v bolj ali manj izoliranih vaških naseljih izrazitega agrarnega okolja. K širjenju in poznavanju slovenskega jezika so prispevale Mohorjeve knjige, ki so od konca 19. stoletja prihajale v porabske župnije. Mohorjeva družba je imela med Porabci 291 mohorjanov. Po njih so porabski Slovenci dobili 1.721 knjig v slovenščini. (Kuzmič 2017) Narodnostno zavedanje je med drugim spodbujala tudi katoliška publicistika, katere začetnik je bil Franc Ivanocy. S sodelavci (Jožefom Kleklom ml., Ivanom Bašo in drugimi) je začel izdajati *Kalendár szrcá Jezusovoga* (1904), verski mesečnik *Marijin list* (1904) in tednik *Novine* (1913).

Po drugi svetovni vojni je madžarska mirovna pogodba iz leta 1947 formalno prepovedovala jezikovno, kulturno in religiozno neenakopravnost narodnih manjšin na Madžarskem (Israel 1967). V tem obdobju so bili stiki s prekmurskimi Slovenci še nemoteni in začelo se je razvijati organizirano kulturno in družabno življenje porabskih Slovencev, ki pa se ni odvijalo zgolj v slovenskem jeziku. Že leta 1948 so se z resolucijo Informbiroja prekinile vse povezave med Jugoslavijo na eni strani in drugimi vzhodnoevropskimi državami ter Sovjetsko zvezo na drugi. Za daljše obdobje je bilo ustavljeno sodelovanje obmejnih krajev ob Rabi in Muri. Obdobje hladne vojne je s seboj prineslo večkratne popise prebivalstva, preseljevanja, psihološko propagando, popolno zaprtje meje in gospodarsko nazadovanje. Dvojezične šole, ki so jih po drugi svetovni vojni uvedli za otroke južnoslovanskih manjšin, so kmalu ukinili, saj naj bi bilo znanje madžarskega jezika po dokončanju teh šol preslabo. Pouk slovenščine je oteževalo tudi pomanjkanje učiteljev, ki bi lahko poučevali slovenščino, in pomanjkanje ustreznih učbenikov. (Stipkovits 1994) Večina ljudi se je instinktivno zaprla v krog svoje družine, le v domačem okolju in v vasi so se med seboj pogovarjali porabsko, drugje so uporabljali madžarski jezik. Konec petdesetih let 20. stoletja, ko je prišel na oblast János Kádár, so z meje postopno začeli odstranjevati bodečo žico in mine. Odprli so mednarodna mejna prehoda Dolga vas - Rédics in Hodoš - Bajánsenye. Vendar je bilo tudi za to poveljno obdobje značilno omejeno uresničevanje pravic narodnih manjšin. Položaj se je nekoliko izboljšal šele v sedemdesetih letih, ko je leta 1972 Ljudska republika Madžarska v ustavo vnesla določbo o narodnih pravicah (člen 61): »Ljudska republika Madžarska zagotavlja enakopravnost vsem narodnostim, ki žive na njenem ozemlju, rabo maternega jezika, šole v maternem jeziku in ohranitev ter negovanje lastne kulture.« (Kozar - Mukič 1984) Postopno so se družini in Cerkvi pridružili še drugi dejavniki, ki so prispevali k formiranju slovenske etnične identitete, kot so: množični mediji, kulturna društva, šola ter vidna dvojezičnost (dvojezični napisi ustanov in krajev). Kljub izboljšani normativni ureditvi ter izrazitemu povečan-

ju možnosti in priložnosti rabe slovenskega jezika, pa je do dejanske rabe slovenščine v javnem sporazumevanju prihajalo prej izjemoma kot po pravilu. (Perger 1995; Nečak Lük 1997) To velja tudi danes. Zato je ohranjanje rabe slovenskega jezika v cerkvi tako pomembno za slovensko manjšino v Porabju. Izsledki v devetdesetih letih 20. stoletja v Porabju opravljene raziskave so pokazali, da so anketiranci kot najpomembnejše dejavnike za oblikovanje slovenske narodne identitete in jezika navedli družino in šolo, na tretje mesto pa so skupaj z mediji postavili Cerkev. (Medvešek 2003, 234–235) Zato tudi ni presenetljivo, da si porabski Slovenci že vrsto let prizadevajo, da bi v svoji župniji imeli stalno prisotnega slovensko govorečega duhovnika. To je razvidno tudi v številnih uradnih prošnjah predstavnikov slovenske skupnosti, zlasti po letu 1990, bodisi pri političnih dialogih in srečanjih na različnih ravneh (slovenske in madžarske) cerkvene hierarhije.

4. Organizacija verskega življenja v Porabju in prisotnost slovenskega jezika v Cerkvi³

V preteklosti so bile v Porabju štiri katoliške župnije s slovenskim prebivalstvom: Dolnji Senik, Gornji Senik,⁴ Števanovci⁵ in Monošter.⁶ Po cerkveni reorganizaciji leta 2008 je v Porabju le ena, gornjeseniška župnija, ki je del dekanije Órség⁷ in sodi v škofijo Sombotel ter nadškofijo Veszprém.

V kolikšnem obsegu se je slovenski jezik uporabljal v posameznih župnijah, je bilo odvisno od interesa duhovnika. Večinoma so duhovniki, ki so bili slovenskega rodu in so znali slovenski jezik, le-tega uporabljali pri cerkvenem obredju in v vsakdanji komunikaciji z verniki. Nekateri neslovenski duhovniki so se slovenščine naučili v tolikšni meri, da so del cerkvenih obredov lahko izvajali tudi v slovenskem jeziku. So pa bili tudi duhovniki, ki so ne glede na svoj rod in znanje slovenskega jezika uporabljali le madžarski jezik. Pozitivno je bilo to, da so porabski verniki doma in pri bogoslužju lahko uporabljali molitvenike v slovenskem jeziku, ki so jih izdali v prvi

³ Podatke za izdelavo kronološke predstavitve župnij in duhovnikov, ki so službovali v Porabju, ter rabi slovenskega jezika v Cerkvi smo zbrali s šematizmi sombotelske škofije (Szombathelyi Egyházmegye 1972; 1977; 1984; 1991; 2000; 2006; 2007; 2008; 2010) ter intervjuji (izvedeni 2015) z duhovniki, ki delujejo v Porabju, in porabskimi Slovenci.

⁴ Nekoč je gornjeseniška župnija obsegala še Martinje, Trdkovo in Čepince, naselja, ki so zdaj del Slovenije. V župnijo na Gornjem Seniku sta spadali še Verica - Ritkarovci II. (do leta 2006) in Dolnji Senik Zaselek (do leta 1984), ki je sicer upravno del Dolnjega Senika, toda verniki so hodili k maši na Gornji Senik, kjer so jih tudi pokopavali.

⁵ V župnijo Števanovci spadajo Števanovci, Andovci (kjer ni cerkve), Verica - Ritkarovci (kjer ni cerkve), Slovenska ves (do leta 2006) in Sakalovci.

⁶ V monoštrsko župnijo sta sodili tudi dve naselji (Slovenska ves in Trošče), v katerih je tradicionalno živelo precej Slovencev. V monoštrski župniji je bogoslužje potekalo v madžarskem jeziku, zato zanjo ni izdelan historiat.

⁷ Po cerkveni hierarhiji so porabske župnije do leta 1990 spadale v monoštrsko dekanijo, od 1990 do 1995 v dekanijo Monošter - Órség, od leta 2000 do 2006 v dekanijo Körmend - Monošter - Órség, po letu 2007 pa v dekanijo Órség.

polovici 20. stoletja, na primer: *Molitvena kniga* (Küzmič 1931)⁸ in *Mála molitvena kniga* (Pustaj 1900).⁹ Informatorka z Gornjega Senika je v intervjuju (7. aprila 2015) povedala, da ima v lasti nad deset starih molitvenikov in nekatere med njimi še danes vzame v roke ter prebere kakšno molitev. Seveda je v zadnjih petindvajsetih letih izšlo nekaj novejših publikacij (molitvenikov), ki porabskim vernikom omogočajo rabo porabščine/slovenščine pri svetih mašah. Zveza Slovencev na Madžarskem je leta 1994 izdala molitvenik *Hvalite gospoda* (Kozar ml. 1994). Državna slovenska samouprava je leta 1996 izdala *Svete pesmi* (Kozar ml. 1996), ki obsega 190 pesmi. Slovenska manjšinska samouprava Monošter Slovenska ves je leta 2007 pripravila molitvenik *Verni kristjani, pokleknimo zdaj*,¹⁰ leta 2011 pa je Državna slovenska samouprava s finančno pomočjo evropskega projekta Sosed k sosеду izdala novo knjigo *Poslušajte vsi ljudje : Porabska pesmarica* (Kozar 2011), ki vsebuje sveto mašo (v porabščini in knjižni slovenščini) in 188 svetih pesmi (Munda Hirnök 2015, 601).

Pri ohranjanju slovenskega jezika v cerkvenem življenju v Porabju je treba omeniti cerkveno petje. Cerkevno petje v slovenščini je v Porabju najbolj razvito na Gornjem Seniku, kjer je nekaj časa deloval učitelj in kantor Andraš Čabai, po rodu Hrvat, ki je leta 1938 osnoval cerkveni ženski zbor,¹¹ iz katerega se je kasneje razvil posvetni zbor in ga poznamo danes kot Mešani pevski zbor (MePZ) Avgust Pavel. (Székely 1987, 516–517) V Števanovcih je do nedavnega orglal glasbeni samouk Jenő Oreovec, ki je cerkveno (tudi v slovenskem jeziku) petje redno spremljal. Na Dolnjem Seniku pa organista niso imeli. Od leta 2008 v Porabju prihaja organist iz Sombotela, ki sicer slovensko ne zna, toda rad se uči slovenskih pesmi in jih tudi vključuje v spored. (Kozar 2010, 9) Na pobudo župnika Ferenca Merklia je bil leta 2010 ustanovljen cerkveni zbor v Števanovcih, z namenom, da bi s petjem spremljal eno njegovih zadnjih slovenskih maš, ki jo je neposredno prenašala TV Slovenija. Po tem dogodku je zbor nadaljeval svoje delovanje in od takrat redno spremlja slovenske maše. Tukaj je treba še pripomniti, da je petje cerkvenih pesmi pri mašah in verskih obredih (kot je na primer pogreb) v neorganizirani obliki navzoče tudi v preostalih slovenskih vaseh. Glavni cilj cerkvenih zborov je spremljanje bogoslužja in seznanjanje mladih s slovenskoporabskimi cerkvenimi pesmimi, ki pa so vključene tudi v repertoarje posvetnih zborov. Med zbori je treba izpostaviti že omenjeni MePZ Avgust Pavel, ki se je pod vodstvom zborovodkinje Márie Trifusz,¹² učiteljice glasbene vzgoje iz Monoštra, naučil liturgijo slovenskega mašnega obreda in mnoge druge slovenske cerkvene pesmi. Zbor spremlja maše, nastopa na pevskih revijah in na koncertih cerkvenih zborov v Porabju ter Sloveniji. (Munda Hirnök 2015, 601–602)

⁸ Gre za ponatis prekmurskega katoliškega molitvenika *Kniga molitvena*, izdanega v Šopronu leta 1783; napisal ga je Mikloš Küzmič (1737–1804) in je bila večkrat ponatisnjena (Just 2003, 29).

⁹ *Mála molitvena kniga* je molitvenik martjanskega katoliškega učitelja in kantora Jožefa Pustaja iz leta 1900. Namenjen je bil slovenski (prekmurski) mladini.

¹⁰ Knjiga je nastala na podlagi omenjenega molitvenika *Hvalite Gospoda* z manjšimi dodatki za potrebo slovenskih vernikov v Monoštru in Slovenski vesi.

¹¹ Cerkveni zbor je leta 2009 ob posvetitvi obnovljenih orgel dobil ime po sv. Ceciliji.

¹² Od leta 2011 MePZ Avgust Pavel vodi Ciril Kozar iz Martinja.

4.1 Župnija Dolnji Senik

Dolnji Senik je (zaradi bližine avstrijske meje) narodno mešano naselje, v katerem v večjem številu prebivajo Slovenci, Madžari in Nemci. Med vsemi porabskimi vasmimi ima Dolnji Senik najmanjši delež prebivalcev, ki se opredeljujejo za Slovence. Zaradi omenjene narodnostne strukture prebivalstva so cerkvene oblasti stremele k temu, da so v dolnjeseeniško župnijo imenovali duhovnike, ki so govorili madžarsko, porabsko (slovensko) in nemško, saj je bogoslužje potekalo trojezično. Zadnji župniki v prvi polovici 20. stoletja na Dolnjem Seniku, ki so govorili tudi slovensko, so bili Mirko Lenaršič, ki je deloval od 1913 in 1924, Jožef Sakovič, ki je služboval v letih 1910–1913 in 1928–1930, ter Vince Koósz v letih 1924–1928. Po letu 1931 je bilo v cerkvi mogoče slišati samo še madžarščino. (Kozar 2015, 269) Kot je zapisal Székely (1987, 515), so zaradi pomanjkljivega jezikovnega znanja zakoncev v mešanih zakonov v navzočnosti Nemcev na Dolnjem Seniku cerkveni obredi potekali v madžarskem jeziku. Po drugi svetovni vojni so se na Dolnjem Seniku vrstili naslednji župnijski upravitelji: Ferdinand Šinkovich (1947–1949), Béla Török (1949–1950), Ferenc Hargitai (1950–1966), Rezső Németh (1966–1977); po odhodu Németha je bila župnija dve leti nezasedena, za dušnopastirsko delo je bil odgovoren monoštrski župnik. Nato je na Dolnji Senik prišel župnik Vilmos Harangozó (1979–1987);¹³ po njegovem odhodu je bila župnija ponovno eno leto nezasedena in jo je oskrboval István Tóth, župnik iz Števanovcev. Sledili so župniki Sándor Bence (1988–2001),¹⁴ Ferenc Merkli (2001–2010) in od leta 2010 naprej Tibor Tóth. (Munda Hirnök 2015, 597–598) Ferenc Merkli sicer zna slovenski jezik, vendar ga pri bogoslužju na Dolnjem Seniku ni uporabljal.

4.2 Župnija Gornji Senik

V gornjeseniški župniji,¹⁵ ki ima najdaljšo tradicijo (Székely 1987, 515), je nad slovenstvom in slovenskim jezikom pol stoletja (1936–1987) bdel župnik Janoš Kühar. Po njegovi zaslugi so maše, verouk in vsi drugi obredi (krst, poroka, pogreb) potekali v porabskem narečju. Ko je leta 1962 drugi vatikanski koncil dopustil bogoslužje v domačem jeziku in je bila ukinjena prevlada latinščine, se je Kühar lotil prevajanja beril, evangelijev, molitev in pesmi iz latinščine in knjižne slovenščine v domače porabsko narečje. Pri prevodih sta mu pomagala dr. Vilko Novak in župnik Jožef Smej iz Murske Sobote. (Kozar 2007, 45) Kühar je prevode molitev pošiljal še Lajos Markovicsu, župniku v Števanovcih, da bi lahko tudi tam potekale maše v slovenskem jeziku. Po drugi svetovni vojni, v času Rákosijevega režima, Küharjevega delovanja niso odobraval lokalne politične oblasti in kadri državne varnostne službe (Munda Hirnök 2011, 85), zato ga je moral sombotelski škof Sándor Kovács (1944–1972) pod prisilo komunistične oblasti leta 1952 premestiti v

¹³ Vilmos Harangozó je med župnikovanjem na Dolnjem Seniku (1979–1987) oskrboval še Slovensko ves in Sakalovce.

¹⁴ V letih 1988–1992 je bil župnik na Dolnjem Seniku in je oskrboval tudi Gornji Senik, v letih 1992–2001 pa je bil župnik na Gornjem Seniku in je oskrboval tudi Dolnji Senik.

¹⁵ Cerkev na Gornjem Seniku je posvečena sv. Janezu Krstniku. To je edina cerkev na Madžarskem, ki ima na slavoloku napis v slovenščini: »Hvalite Gospoda vsi narodi.«

madžarsko župnijo, v Izsákfa. Namesto njega je škof Kovács na Gornji Senik name-raval poslati madžarskega duhovnika, kot so to zahtevali voditelji oblasti, toda Kúharju je uspelo škofa prepričati, da je na Gornji Senik poslal župnika Vinceta Koósa in Gézo Tüllä,¹⁶ ki sta znala slovensko. Tako tudi v času Kúharjeve odsotnosti slovenska beseda v Cerkvi ni povsem zamrla. Po petih letih izgnanstva se je Kúhar leta 1957 vrnil na Gornji Senik in tam ostal do smrti, 6. septembra leta 1987. Po Kúharjevi smrti je bila župnija eno leto nezasedena, Gornji Senik sta oskrbovali monoštrska in števanovska župnija. Za dušnopastirsko delo na Gornjem Seniku je po letu 1988 skrbel Sándor Bencze (1988–1992), župnik na Dolnjem Seniku, v letih 1992–2001 pa je bil župnik na Gornjem Seniku (in je od tam oskrboval Dolnji Senik), a ni bil naklonjen Slovencem oziroma rabi slovenskega jezika v cerkvi. (Munda Hirnök 2015, 597–598) Tudi cerkvenemu petju ni bil naklonjen. Podatki kažejo, da je pred oltarjem kar sam začel peti madžarske pesmi, zato se je slovenska cerkvena pesem bolj ali manj slišala samo za uvod ali pa na koncu maše in obreda (Kozar 2010, 8).

Po Kúharjevi smrti se je slovenščina počasi umikala iz Cerkve oziroma bogoslužja. Šele leta 1993 so v župniji Gornji Senik verniki lahko ponovno poslušali mašo v slovenskem jeziku. Ob nedeljah in praznikih je na Gornjem Seniku bogoslužje v slovenskem jeziku opravljal Ivan Camplin, župnik iz Gornjih Petrovcev. Njegovo osebno pobudo, da v Porabju izvaja bogoslužje v slovenskem jeziku, sta podprla oba (slovenski in madžarski) škofa.¹⁷ Po njegovem mnenju je bila to le začasna rešitev, saj naj bi fara na Gornjem Seniku morala dobiti stalnega duhovnika. V pogovoru z Valerijo Perger za slovenski časopis Porabje je povedal še:

»Opažam, da se iz nedelje v nedeljo cerkev bolj polni, pogrešam pa mladino. Za to, da bodo tudi mladi prihajali k slovenski maši, pa lahko največ naredijo starši. In čudim se, da starši, ki se imajo za Slovence, ne vzgajajo svojih otrok v ljubezni do maternega jezika in kulture.« (1993, 2)

Dve leti pozneje je ravno tako v intervjuju za Porabje dodal: »Velika večina starejših prihaja v cerkev, mladih pa ni k slovenskemu bogoslužju, ker tudi madžarski župnik zahteva, da so šolarji pri njegovi maši.« (Ružič 1995, 2) Verniki in slovenske organizacije s takšno, začasno rešitvijo niso bili zadovoljni. Prizadevali so si za duhovnika, ki bi bil stalno prisoten in bi uporabljal slovenski jezik pri verskih obredih in v komunikaciji z njimi, toda brez uspeha.¹⁸ Šele leta 2001 je dušnopastirsko skrb v župniji prevzel Ferenc Merkli (2001–2010), po rodu Slovenec iz Sakalovcev, ki je študiral na Teološki fakulteti v Ljubljani in pozneje nadaljeval študij v Rimu. Med študijem v Rimu je Ferenc Merkli v pogovoru za časopis Porabje na vprašanje, kdo vse in kaj bi moral storiti, da bi se slovenščina vrnila v cerkev, odgovoril:

¹⁶ Géza Tüll je bil v letih 1915–1928 župnik na Gornjem Seniku.

¹⁷ Sombotelška škofija je dala načelni pristanek za slovenske maše in druge verske obrede v slovenskem jeziku: poroke, krste, pogrebe, blagoslovitve (Ružič 1995, 2).

¹⁸ Npr. obiski pri slovenskem nadškofu (dr. Alojziju Šuštarju), pri mariborskem pomožnem škofu (dr. Jožefu Smeju), pri sombotelškem škofu (dr. Istvánu Konkolyu); prizadevanja ministrov Republike Slovenije in pozneje sekretarjev za Slovence v zamejstvu in po svetu ipd. (Munda Hirnök 1999, 68–69).

»Mislim, da je v knjižnem jeziku skoraj nemogoče za stare ljudi kaj delati, nimamo pa svetega pisma, nimamo beril, evangelijev, prošenj in še česa v narečju. Če pri tem vsi čakajo le na mene, moram povedati, da ne bo nič iz tega. Brez pomoči ostalih ne bo šlo. Moje prvo poslanstvo ni ohraniti slovenski jezik, tudi to, vendar to ni cilj mojega poslanstva, mojega duhovništva, ampak mogoče le bogastvo, ki ga moramo ohraniti. Nihče mi še ni povedal kaj konkretnega, ampak le obljublajo, da če se bom vrnil kot duhovnik, da bodo nekaj naredili, toda mislim, da to ni dovolj. Če še niso začeli, zaman pričakujejo od mene, da bom sam odrešenik.« (Eöry 1996, 2)

Ob nastopu je prevzel še župniji Dolnji Senik in Sakalovce, leta 2007 pa še župnijo Števanovci s podružnicami. Merkli je bogoslužje na Gornjem Seniku, v Sakalovcih in v Števanovcih opravljajal dvojezično, medtem ko je na Dolnjem Seniku vse potekalo v madžarskem jeziku. (Munda Hirnök 2015, 598–599)

Ob preoblikovanju dušnopastirskega dela v škofiji leta 2008 so slovenske manjšinske organizacije prejele novico škofije v Sombotelu, da bodo župnika Merklia čez eno ali dve leti premestili iz Porabja. Predstavniki slovenske skupnosti so se obrnili na škofa Veresa z željo, da bi jih v zvezi z Merklijevo premestitvijo sprejel še pred končno odločitvijo, vendar pa njihova prizadevanja niso bila uspešna. Zato so se nanj obrnili s pismom, pismo so v vednost poslali tako najvišjim cerkvenim predstavnikom na Madžarskem in v Sloveniji kakor tudi veleposlanici Republike Slovenije na Madžarskem. Omenjeno pismo je bilo v slovenščini in v madžarščini objavljeno v časopisu Porabje. (Hirnök in Ropoš 2010, 2)

Leta 2010 je sombotelski škof András Veres Merklia premestil v madžarsko župnijo, v Vasszécseny blizu Sombotela. Merkljeva premestitev je izzvala buren odziv tako pri vernikih kakor tudi slovenskih manjšinskih strukturah, o čemer so poročali tudi slovenski mediji. Na Merkljevo mesto je sombotelski škof Veres imenoval Tiborja Tótha, župnika v Števanovcih, ki si je prizadeval, da bi bila porabščina, vsaj delno, prisotna pri mašah in verskih obredih. (Fodor 2002, 6; Munda Hirnök 2015, 599) Poleg tega od jeseni leta 2010 vsako četrto nedeljo na Gornjem Seniku poteka slovenska maša, ki jo ima župnik Dejan Horvat iz Markovcev.

4.3 Župnija Števanovci

V Števanovcih je več kot štiri desetletja bogoslužje opravljajal Lajos Markovics, od leta 1935 do leta 1937 je bil kaplan, od leta 1937 do svoje smrti leta 1981 pa župnik. Markovics je bil po rodu Hrvat, ki pa se je naučil porabsko narečje in je maše in verske obrede opravljajal v porabščini. Pri tem mu je bil v oporo Janoš Kühar, ki ga je oskrboval z molitvami v slovenskem jeziku. Markovicsa je leta 1981 nadomestil župnik Štefan (István) Tóth, rojen na Gornjem Seniku, ki je bil po materi slovenskega rodu, kljub temu pa je redno bogoslužje večidel opravljajal v madžarščini. Na vprašanje, ali bodo verniki deležni več slovenskih besed v števanovski župniji, je odvrnil:

»Seveda bodo. Ob velikih praznikih vernike vedno pozdravim v slovenščini, pa tudi pridigam slovensko. Ob koncu maše jih prav tako nagovorim sloven-

sko; voščim jim vesele praznike. Med mašo pa vedno pojemo lepe slovenske božične pesmi. Še malo, pa bo tudi moja pesmarica nared in takrat bodo vsi verniki imeli pred sabo besedila pesmi. Nekatere slovenske pesmi so prelepe.« (Perger 1994, 5)

Tóth je umrl 27. julija 2001 (Munda Hirnök 2015, 599–600). V obdobju 2001–2002 je v Števanovcih maševal madžarski kaplan Tibor Tóth iz Monoštra, ki je ravno tako imel posluš za porabsko narečje. S pomočjo vernikov je začel delno uvajati slovenščino v bogoslužje in v versko življenje. Spomladi leta 2002 so vaščani zbirali podpise, da bi ga sombotelski škof Konkoly imenoval za duhovnika v Števanovcih. K tej pobudi so se pridružile še slovenske manjšinske organizacije (Zveza Slovencev na Madžarskem in Državna slovenska samouprava) in ravnatelj števanovske osnovne šole, vendar pa je sombotelski škof Konkoly Tiborja Tótha premestil v drugo madžarsko župnijo.¹⁹ Od 2002 pa do leta 2007, ko je Števanovce prevzel Ferenc Merkli, je dušnopastirsko delo opravljala monoštrska župnija. Po premestitvi Merklija leta 2010 bogoslužje v Števanovcih zopet opravlja Tibor Tóth, župnik z Gornjega Senika. Poleg tega od jeseni leta 2010 vsako drugo nedeljo poteka slovenska maša v Števanovcih s pomočjo slovenskega duhovnika z Goriškega, župnika Viljema Hribernika iz Dolencev.

5. Zaključek

Cerkev in slovenski duhovniki v Porabju so v preteklosti imeli pomembno vlogo pri ohranjanju slovenskega/porabskega jezika in tudi pri ohranjanju slovenske narodne identitete. Zgodovinske okoliščine so vplivale na krčenje prisotnosti porabščine/slovenščine v cerkvi. Po letu 1945 je bila porabščina dejansko prisotna v verskem življenju porabskih Slovencev le v dveh župnijah, in sicer na Gornjem Seniku in v Števanovcih, in še to le do konca 80. let 20. stoletja. Prizadevanja vernikov in manjšinskih organizacij za namestitev duhovnika slovenskega rodu v gornjeseniško župnijo sombotelska škofija ni uslišala več kot desetletje. Sombotelski škof dr. István Konkoly je v govoru, ki ga je imel na konferenci 20. maja 2000 v Monoštru, na kateri je sicer napovedal, da bo naslednje leto v Porabje prišel duhovnik Ferenc Merkli (rojen v Sakalovcih) tako obrazložil ravnanje škofije:

»V nekaterih narodnostnih družinah le redko govorijo v svojem maternem jeziku, svojih otrok ne spodbujajo, da bi se naučili svoje materinščine. Mor-da celo često govorijo tudi o tem, da je bolj kot ohranjanje narodnostnega izročila pomembna kariera. To pa lahko zagotavlja le pridno učenje in popolno obvladanje večinskega jezika. V takih primerih pač nimajo pomena manjšinska zakonodaja in prizadevanja cerkvenih oblasti. Če pač ne obstajajo potrebe za kaj, potem tudi ni moč govoriti o boljšem zadovoljevanju oziroma kršenju tovrstnih zahtev.« (Mukič 2000, 6)

Trenutno potrebe po slovenskem bogoslužju porabskih Slovencev zadovoljuje župnik Tibor Tóth, ki si prizadeva, da bi bila slovenščina vsaj delno prisotna pri

¹⁹ Podatki, pridobljeni z intervjujem z župnikom Tiborjem Tóthom v župnišču na Gornjem Seniku 7. marca 2015.

mašah in verskih obredih, in duhovniki, ki prihajajo iz Slovenije. Po besedah Ivana Camplina lahko duhovnik naredi za slovenski jezik več kot šola: »Ampak le duhovnik, ki je res zaveden. Duhovnik ima namreč mnogo več »občinstva«, razen tega pa spremlja ljudi od rojstva do smrti.« (Perger 1993, 2)

V zadnjih letih se je razvilo še nekaj novih oblik sodelovanja med Prekmurjem in Porabjem na verskem področju, kot je na primer udeležba porabskih otrok na oratoriju in na drugih aktivnostih v župnijskem domu v Markovcih; sodelovanje na pevskem področju (srečevanje cerkvenih zborov na pevskih prireditvah); romanja iz porabskih vasi v Slovenijo in obratno. Na koncu naj omenimo še pomen monoštrske župnije, ki je imela v preteklosti pomembno vlogo v verskem življenju Porabcev – in jo ima tudi danes. Slovenci v Monoštru do nedavnega niso imeli možnosti »rednega« bogoslužja v slovenskem jeziku. Rezultat dobrega sodelovanja med sombotelsko²⁰ in murskosoboško škofijo²¹ in upoštevanja želje slovenskih vernikov iz Monoštra in okolice je uvedba »rednih« slovenskih maš v Monoštru.²² Kot vidimo, se obseg in prisotnost slovenščine v porabskih cerkvah v zadnjih letih sicer izboljšuje, zlasti zaradi sodelovanja sombotelske in murskosoboške škofije ter mariborske nadškofije; vendar pa vse to ne more nadomestiti pomembnosti vsakodnevne prisotnosti slovenskega jezika v Cerkvi.

Reference

- Eöry, Silva.** 1996. Ferenc Merkli: porabski bogoslovec v Rimu. *Porabje*, 6. 8.
- Fodor, Klara.** 2002. Veseli vaški den na frejlovo v Števanovci. *Porabje*, 13. 6.
- Hirnök, Jože, in Martin Ropoš.** 2010. Slovenski organizaciji za slovenskega župnika. *Porabje*, 8. 7.
- Hungarian Central Statistical Office.** 2011. Population census 2011: Regional data, County, Nationality, Mother Tongue. http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tables/regional/18/18_4_1_6_1_en.xls (pridobljeno 25. 6. 2017).
- Israel, Fred L., ur.** 1967. *Major Peace Treaties of Modern History, 1648–1967*. Zv. 3. New York: Chelsea House Publishers.
- Just, Franci.** 2003. *Besede iz Porabja, besede za Porabje: pregled slovstva pri porabskih Slovencih*. Murska Sobota: Založba Franc-Franc.
- Kozar, Ciril, ur.** 2011. *Poslušajte vsi ljudje: porabska pesmarica*. Gornji Senik: Državna slovenska samouprava.
- . 2010. Slovensko cerkveno petje v Porabju. *Cerkveni glasbenik* 103, št. 4:8–10.
- Kozar, Lojze.** 2015. *V Porabju doma*. Ur. Lojze Kozar ml. Odranci: Župnija Odranci.
- Kozar, Lojze ml., ur.** 2007. *Ob 20. obletnici smrti Janoša Kühara (1901–1987)*. Gorenji Senik: Državna slovenska samouprava.
- . 1996. *Svete pesmi*. Murska Sobota: Državna slovenska manjšinska samouprava.
- . 1994. *Hvalite gospoda*. Murska Sobota: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Kozar-Mukič, Marija.** 1984. *Slovensko Porabje = Szlovénvidék*. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja – 20. stoletje. Ljubljana: Znanstvena založba FF; Szombathely: Savaria Múzeum.

²⁰ Več o tem: Köleš Kiss 2011, 116–117.

²¹ Murskosoboška škofija namenja posebno pozornost prekmurkim Madžarom in Porabskim Slovencem ter ima vikarja msgr. Franca Režonjo za narodnostne skupnosti. Murskosoboški škof dr. Peter Štumpf je madžarskemu sekretarju za verska vprašanja tudi predlagal, da bi slovenska katehetinja poučevala verouk v porabskih šolah. (Ružič 2016, 2)

²² Redno bogoslužje v slovenščini so začeli 18. novembra 2007. Maše v slovenskem jeziku opravlja vikar za narodnosti msgr. Franc Režonja iz murskosoboške škofije, ki prihaja v Monošter vsako tretjo nedeljo.

- Köleš Kiss, Erika.** 2011. Versko življenje v slovenskem – maternem jeziku v Monoštru na Madžarskem. *Stopinje 2012*, 116–117. Ur. Lojze Kozar ml. Murska Sobota: Škofija Murska Sobota.
- Kuzmič, Franc.** 2017. Slovenske knjige Mohorjeve družbe v Porabju. Pomurski muzej Murska Sobota. <http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/gradiva-pomurja/gradivo/slov.-knjige-mohorjeve-druzbe> (pridobljeno 20. 6. 2017).
- Küzmič, Mikloš.** 1931 [1787]. *Molitvena kniga*. Murska Sobota: Ivan Zver.
- Medvešek, Mojca.** 2003. Trendi medgeneracijske etnične kontinuitete na narodno mešanih območjih ob slovenski meji. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mukič, Franček.** 2000. Blagoslov – ali blago slovo? (od molitve v materinščini). *Porabje*, 15. 6.
- Munda Hirnök, Katalin.** 2015. Die Mundart porabščina/slovenisch in der römisch-katholischen Kirche in Porabje von 1945 bis heute = Porabščina/slovenščina v Rimskokatoliški cerkvi v Porabju od leta 1945 do danes. V: *Katholische Kirche in Kärnten und Lebenswirklichkeiten 1900–1975 = Koroška katoliška Cerkev in življenjska dejstva 1900–1975*, 575–607. Ur. Avguštin Malle in Peter G. Tropper. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.
- . 2014. Številčni razvoj Slovencev na Madžarskem – primerjava popisnih podatkov 2001, 2011. *Etnologija Slovencev na Madžarskem = A Magyarországi szlovének néprajza* 6:107–117.
- . 2011. A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. V: *Magyarország és a Balkán a XX. században: tanulmányok*, 81–90. Ur. Enikő Sajti. Szeged: JATEpress.
- . 2009. Porabski Slovenci in čezmejno kulturno sodelovanje – stanje in perspektive. V: *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*, 308–314. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- . 1999. Slovenci na Madžarskem ob koncu 90-ih let. *Razprave in gradivo* 35:61–75.
- Munda Hirnök, Katalin, in Mojca Medvešek.** 2016. Čezmejna mobilnost porabskih Slovencev. *Traditiones* 45, št. 3:91–113.
- Munda Hirnök, Katalin, in Sonja Novak Lukanovič.** 2016. Slovenščina v Porabju: stopnja vitalnosti. V: *Raznolikosti v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*, 192–220. Ur. Danijel Grafenauer in Katlin Munda Hirnök. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Nečak Lük, Albina.** 1997. Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih. V: *Avstrija, Jugoslavija, Slovenija: slovenska narodna identiteta skozi čas*, 117–131. Ur. Dušan Nečak. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.
- Perger, Valerija.** 1995. *Tudi to je slovensko Porabje = Ezek mind ti vagytok – Rába-vidéki szlovének*. Monošter: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- . 1994. Božič – praznik ljubezni. *Porabje*, 20. 12.
- . 1993. Predan božjemu klicu in slovenstvu. *Porabje*, 21. 10.
- Pustaj, Jožef.** 1900. *Mála molitvena kniga z potrebnimi molitvami i vnógimi peszmami: za katolicsásnszko mladézen*. Monošter: Béla Wellisch.
- Ružič, Ernest.** 2016. Jezik se rodi v družini, ne v šoli in cerkvi. *Porabje*, 31. 3.
- . 1995. Biseromašnik Ivan Camplin ... In tako sem začel maševati na Gornjem Seniku. *Porabje*, 24. 8.
- Szombathelyi Egyházmegye.** 1972. *A szombathelyi egyházmegye névtára – Schematismus dioecesis sabariensis*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 1977. *A szombathelyi egyházmegye névtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 1984. *A szombathelyi egyházmegye névtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 1991. *A szombathelyi egyházmegye névtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 2000. *A szombathelyi egyházmegye jubileumi sematizmusa*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 2006. *A szombathelyi egyházmegye névtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 2007. *A szombathelyi egyházmegye név- és címtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 2008. *A szombathelyi egyházmegye név- és címtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- . 2010. *A szombathelyi egyházmegye név- és címtára*. Szombathely: Szombathelyi Egyházmegye.
- Stipkovits, Ferenc.** 1994. *Porabski Slovenci: dodatki k zgodovini porabskih Slovencev 1945–1949 = Szlovének a Rába mentén: adalékok a rábamenti szlovének történetéhez 1945–1949*. Celdömölk: Módszertani Szakcsoport.
- Székely, András Bertalan.** 1987. Izobraževanje, kultura, prosveta in množična občila Slovencev na Madžarskem. V: *Madžari in Slovenci: sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*, 501–537. Ur. Peter Beltram in Lajos Arday. Ljubljana: Inštituta za narodnostna vprašanja.